

АКАДЕМІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

к. пед. наук, доцент Загородня А. А.

Україна, Київ, Національна академія педагогічних наук України,
старший науковий співробітник відділу історії педагогіки

Abstract. *In the study reveals the essence of the concepts «mobility», «academic mobility», «professional mobility», «personal mobility». The goal of academic mobility as a means of quality assurance of professional training of specialists in the economic branch in Ukraine is disclosed. Forms of academic mobility are outlined. The significance of the educational program of the European Union «Erasmus+» for higher educational institutions of Ukraine is disclosed. Problems that make it difficult for domestic students and teachers to participate in academic mobility programs are determined. The description of the types of academic mobility in accordance with the documents of the Bologna process is given. Information about virtual mobility is presented. The tasks of virtual mobility are outlined.*

Keywords: *academic mobility, professional training specialists of economic brunch, the higher education institution.*

Вступ. У сучасних соціально-економічних умовах все більш очевидними стають протиріччя між змістом економічної освіти та зміною потреб галузей економіки і соціальною сферою в розвитку наукомістких та інформаційних технологій, між рівнем професійної економічної освіти та можливістю працевлаштування молодих фахівців. Відмінні для кінця ХХ – початку ХХІ століття зміни в характері освіти – в її спрямованості, в цілях, змісті, все більше орієнтують її на вільний розвиток людини, на творчу ініціативу, самостійність студентів, конкурентоспроможність, академічну мобільність здобувачів вищої освіти.

Освіта і знання в умовах активних євроінтеграційних процесів сучасного суспільства стають транскордонним та транснаціональним явищем. Формування єдиного світового освітнього простору відбувається через зближення підходів різних країн до організації освіти, що передбачає визнання документів про освіту інших країн. Спільний європейський освітній простір, з одного боку, сприяє зростанню мобільності студентів та професорсько-викладацького складу, а з іншого – академічна мобільність є необхідною умовою формування самого спільного освітнього простору. Мобільність студентів – один з базових принципів Болонського процесу, до якого Україна приєдналась ще у 2005 р. Саме формування мобільності виступає провідним структурним компонентом професійної підготовки у багатьох навчальних закладах економічного профілю.

Результати дослідження. Станом на сьогодні проблемою академічної мобільності майбутніх фахівців у галузі освіти, опікується ряд науковців, зокрема: А. Артюшенко, С. Бриньов, В. Вертегел, Н. Гуляєва, Ю. Клименко, Н. Коваліско, В. Козиренко, І. Світящук, В. Триндюк та ін. Пошукові нових шляхів удосконалення професійної підготовки фахівців у вищій школі в контексті вимог Болонського процесу присвячені праці І. Бежа, О. Білик, С. Гончаренко, І. Зязюна В. Кременя, В. Лугового, Ж. Таланової, Н. Ничкало, С. Сисоєвої, та ін.). Різним аспектам мобільності, академічної мобільності студентської молоді присвячені дослідження В. Астахової, С. Бринева, С. Вербицької, Л. Гурч, Н. Дмитрієвої, О. Дядченко, Л. Зновенко, Д. Єрової, О. Ісака, О. Кучая, Р. Пріми, Л. Сушенцевої та ін.

Мета статті полягає у визначенні впливу академічної мобільності на забезпечення якості професійної підготовки фахівців економічної галузі України.

В економічному розвитку держави фахівці економічної галузі відіграють важливу роль, оскільки від їх рівня професійної компетентності залежить успіх фінансово-господарської діяльності всієї країни і окремих підприємств. Сучасні фахівці з економіки повинні ефективно працювати як у межах власної країни, так і в міжнародному глобальному просторі, володіючи знаннями, вміннями та навичками, притаманними професії.

Наукова спадщина економічних наук радянського суспільства не дозволяє сьогодні об'єктивно розвивати ринок праці та спрогнозувати його. Однією з важливих проблем

українського ринку праці – є дисбаланс у професійній підготовці фахівців економічної галузі та їхнім попитом на сучасному ринку праці. Роботодавець сьогодні де-факто віддалений від процесу формування та контролю такого суспільного інституту як «державне замовлення», не бере участь у формуванні змісту освіти. У силу цього, ринок недоотримує певних необхідних йому кваліфікованих фахівців, або їх кваліфікація не відповідає вимогам роботодавців. Саме тому, забезпечення академічної мобільності фахівців економічної галузі України є запорукою розв'язання проблеми підготовки конкурентоспроможних фахівців на сучасному ринку праці.

Академічна мобільність студентів, аспірантів та науково-педагогічних працівників є одним з пріоритетних напрямів міжнародної та освітньої діяльності вишу, мета якого – покращення якості освіти, підвищення ефективності наукових досліджень, удосконалення системи управління та підвищення конкурентоспроможності випускників на вітчизняному та міжнародному ринках освітніх послуг та праці, а також вивчення та впровадження передового досвіду зарубіжних вищих закладів освіти. Формами академічної мобільності є навчання за програмами студентського обміну в партнерському вищому закладі освіти, мовні та наукові стажування, навчальна (дослідницька, виробнича) практика [3, с. 257–258].

На сьогодні однією з найбільш дієвих моделей реалізації академічної мобільності є освітня програма Європейського Союзу «Erasmus+». Ця програма спрямована на активізацію міжнародного співробітництва та підвищення мобільності серед студентів, викладачів, науковців європейських університетів та вищих закладів освіти третіх країн на всіх континентах. Проте, практика залучення до Міжнародного обміну студентами через програму «Erasmus+» у вищих закладах освіти України (незалежно від напрямку підготовки студентів) тільки починає активно впроваджуватися і можливість такої співпраці залежить від вищого закладу освіти (перевагу надається вишам зі статусом національного та дослідницьким вищим закладам освіти), особистісних науково-практичних зв'язків та активізації діяльності громадських організацій, які зацікавлені у такій співпраці [12].

Вирізняють різні підходи до трактування понять «мобільність», «академічна мобільність», «професійна мобільність». Проаналізуємо деякі з них.

Так, зокрема, у зміст поняття «мобільність» науковці вкладають таку характеристику:

– мобільність викладача в Україні – це поширення та запозичення досвіду в іншому навчальному закладі [15].

– мобільність викладацького складу можна вважати другою за важливістю формою глобалізації вищої освіти; міжнародна мобільність професорсько-викладацького складу обумовлена дослідженнями і науковою роботою, але в деяких регіонах і певних напрямках освіти, наприклад, менеджмент і ділове адміністрування, існують спеціальні схеми регіонального і міжнародного тренінгу для молодих дослідників і викладачів [6].

– сукупність індивідуальних особливостей і можливостей людини, що виявляється в умінні швидко діяти та у здатності до діяльності [1, с. 5].

Ю. Клименко зазначає, що з позицій психологічної науки мобільність тлумачиться як рухливість, здатність індивіда до руху через пізнання та професійні сфери; у педагогіці поняття «мобільність» розуміється як внутрішнє самовдосконалення особи, засноване на стабільних цінностях і потребі в саморозвитку, симптом її внутрішньої свободи [9, с. 7].

Академічна мобільність знайшла своє відображення у наукових дослідженнях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Так:

– академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу під час впровадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та / або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізація з урахуванням обмежень, встановлених законом [7];

– академічна мобільність передбачає участь студентів у навчальному процесі вищого закладу освіти (в Україні або за кордоном), проходження навчальної або виробничої практики, проведення наукових досліджень з можливістю перезарахування в установленому порядку освоєних навчальних дисциплін, практик тощо [13];

– академічна мобільність студента в Україні – це можливість упродовж періоду навчання провчитись один або більше семестрів в іншому вищому закладі освіти, де готують фахівців з цієї ж спеціальності із зарахуванням дисциплін (кредитів) та періодів навчання; ефективніше розвивати інтелектуальний потенціал, оскільки студент може самостійно обирати навчальний заклад, курси, предмети [6];

- важлива складова процесу інтеграції вищих закладів освіти у міжнародний освітній простір, а також період навчання студента в країні, громадянином якої він не є [2];
- важлива якісна особливість європейського простору, що передбачає обмін людьми між вищими закладами освіти та між державами [8];
- це можливість обрання найкращих варіантів навчання задля підготовки сучасного фахівця [5];
- академічна мобільність – це можливість студентів навчатись протягом обмеженого періоду часу в іншому університеті [14].

Логічним продовженням академічної мобільності виступає професійна мобільність. Професійна мобільність – можливість і здатність успішно переключатися на іншу діяльність або змінювати вид праці; передбачає володіння системою узагальнених професійних способів і умінь ефективно їх застосовувати для виконання якихось завдань у суміжних галузях виробництва і порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої [59, с. 384].

Професійна мобільність – одна з форм соціальної мобільності, що являє собою процес зміни робітниками місця праці [4, с. 725].

Н. Коваліско розглядає професійну мобільність у двох аспектах: перший, як деперсоніфікований соціально-економічний процес; другий – як засіб соціального просування і професійного розвитку особистості (1999) [10].

Особистісна мобільність [1] – здатність людини у результаті глибокого усвідомлення мети, аналізу зовнішніх і внутрішніх умов її досягнення приймати оптимальні рішення про спосіб дії, створювати у внутрішньому плані програму дій, свідомо мобілізувати власні індивідуально-психологічні можливості для досягнення мети, корегувати їх у контексті специфіки дії колективних суб'єктів, здійснювати самооцінку, самокорекцію у ході виконання дії та самостійно проводити аналіз результатів діяльності у цілому [1, с. 6].

Варто виокремити низку чинників, які спонукають до формування різних видів мобільності (академічної, особистісної, професійної) майбутніх фахівців економічної галузі:

- прискорення темпів розвитку суспільства і як наслідок – необхідність підготовки людей до життя у стрімко змінених умовах;
- перехід до інформаційного суспільства;
- виникнення глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише зусиллями міжнародного співтовариства;
- демократизація суспільства, розширення можливостей політичного і соціального вибору, що спричинює необхідність підвищення рівня готовності громадян до його здійснення;
- динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення некваліфікованої і малокваліфікованої праці;
- підвищення значення людського капіталу, який у розвинених країнах складає близько 80 % національного багатства;
- формування єдиної світової інформаційної системи з використанням новітніх інформаційних технологій;
- створення міжнародними організаціями правових актів міжнародного характеру, які стають провідними орієнтирами для світового співтовариства.

Разом з тим, необхідно окреслити ті проблеми, які ускладнюють участь вітчизняних студентів і викладачів у програмах академічної мобільності:

- невідповідність навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» в Україні (зокрема неов'язковість виконання кваліфікаційної бакалаврської праці);
- відсутність повного переходу на двоступеневу освіту (залишається освітньо-кваліфікаційний рівень «спеціаліст», а навчання в магістратурі можливе як на основі диплома бакалавра, так і спеціаліста; при цьому той, хто одержує диплом бакалавра, втрачає додаткову спеціалізацію);
- нострифікація диплома європейського зразка, який визнається усіма країнами Європейського Союзу (його відповідність розглядається Державною нострифікаційною комісією. Особливе неприйняття викликають дипломи зі спеціальностей інтердисциплінарного характеру, тоді як це є тенденцією сучасної освіти у Більшості країн ЄС, де розгляд дипломів на предмет відповідності здійснюють відповідні відділи університетів).

Документи Болонського процесу розрізняють мобільність рівневу та вертикальну. Рівнева – перебіг частини навчання (на бакалавраті або магістратурі) в іншому ВНЗ своєї країни або за кордоном. Вертикальна – навчання на наступному навчальному рівні в іншому університеті (всередині або за межами країнами) з можливою зміною навчального напрямку [14].

Різновидом академічної мобільності виступає віртуальна мобільність, яка не виступає заміною фізичної мобільності, але створює необхідні умови для ефективної організації обміну студентами, отримання освіти в різних навчальних закладах за кордоном.

Як зазначає В. Козиренко, організація віртуальної мобільності передбачає реалізацію наступних завдань [11, с. 159]:

1. Формування електронних освітніх ресурсів у відповідності з узгодженими стандартами.
2. Розробка вимог до апаратно-програмованого, комунікаційного і програмного забезпечення учасників освітнього процесу.
3. Підвищення кваліфікації викладачів з орієнтацією на засоби організації віртуального навчання та електронну дидактику.

Основними перевагами віртуального навчання є:

- індивідуальна траєкторія освітнього процесу;
- практично відсутнє обмеження кількості учасників навчання; обмеження виникають швидше організаційного чи економічного характеру;
- відсутність необхідності фізичного переміщення, залежності від середовища та часу;
- можливість отримувати освіту одночасно в декількох закладах;
- мінімальність витрат, пов'язаних з тривалим відривом від навчального процесу в основному вищому закладі освіти;
- можливість ліквідації академічної різниці освітніх програм у процесі академічного обміну;
- можливість попередньої апробації, тестування навчального середовища обраного навчального закладу;
- можливість продовження навчання після закінчення програми академічної мобільності.

Зазначено, що найбільш відповідними інформаційними технологіями забезпечення віртуальної мобільності можна вважати дистанційні технології та технології організації відео-конференцій.

Висновки. Узагальнюючи наукові підходи дослідників до визначення поняття «академічна мобільність», її варто трактувати, як: можливість учасників освітнього процесу під час впровадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та / або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізація з урахуванням обмежень, встановлених законом.

Отже, економічна освіта в Україні у контексті формування світового освітнього простору зберігає традиційно високі показники вітчизняної вищої школи і нарощує свій авторитет та конкурентоспроможність відповідно до вимог часу, але для досягнення світових стандартів покликана здійснити ще низку важливих заходів щодо її вдосконалення, вивченню і розробці яких можуть бути присвячені подальші наукові дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артющенко А. О. Особистісна мобільність і її формування у студентів економічного профілю в процесі фізичного виховання: [монографія] / А. О. Артющенко // Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. – К.: вид-во, 2012. – 232 с.
2. Бринев С. Н. Академическая мобильность студентов как фактор развития процесса интернационализации образования [Электронный ресурс] / С. Н. Бринев, Р. А. Чуянов. – Режим доступа: <http://www.prof.msu.ru> (дата звернення: 08.03.2018). – Назва з екрана.
3. Вертегел В. Проблема академічної мобільності в контексті підготовки конкурентоспроможних фахівців / В. Вертегел // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 10 (Ч. 2). – С. 256–261.
4. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. / С. У. Гончаренко. – Вид. друге, доп. й випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
5. Гуляєва Н. М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н. М. Гуляєва // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 року м. Дніпропетровськ). – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. – С. 76–81.
6. Гурч Л. Мобільність студентів та професорсько-викладацького складу як фактор підвищення конкурентоспроможності вищої освіти України в європейському просторі

[Електронний ресурс] / Л. Гурч. – Режим доступу: <http://personal.in.ua/article.php?ida=53> (дата звернення: 19.03.2018). – Назва з екрану.

7. Закон України «Про вищу освіту» : чинне законодавство: (офіц. текст) – К. : ПАЛИВООДА А.В., 2014. – 100 с.

8. Згуровський М. З. Болонський процес – структурна реформа вищої освіти на європейському просторі [Електронний ресурс] / М. З. Згуровський. – Режим доступу: <http://www.idn.polynet.lviv.ua> (дата звернення: 27.03.2018). – Назва з екрану.

9. Клименко Ю. А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю. А. Клименко. – Умань, 2011. – 20 с.

10. Коваліско Н. В. Трудова мобільність в умовах регіонального ринку праці: дис. ... кандидата соціол. наук: 22.00.07 / Н. В. Коваліско. – Львів, 1999. – 184 с.

11. Козиренко В. П. Виртуальная мобильность: состояние и перспективы / В. П. Козиренко // Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины : Материалы Международной научно-практической конференции, Харьков, 16–19 ноября 2010 г. – Харьков : Изд-во НУА, 2010. – 364 с.

12. Основні європейські програми та ініціативи у сфері освіти і навчання [Електронний ресурс] // Сайт Міністерства Молоді та спорту України. – Режим доступу: <http://www.dsmsu.gov.ua/index/ua/category/243> (дата звернення: 14.05.2016). – Назва з екрану.

13. Примірне положення про академічну мобільність студентів вищих навчальних закладів України Наказ МОН № 635 від 29.05.13 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/36037/ (дата звернення: 19.03.2018). – Назва з екрану.

14. Світящук І. Вища освіта з обмеженою мобільністю [Електронний ресурс] / І. Світящук. Режим доступу: http://nafakultete.at.ua/news/vishha_osvita_z_obmezheniju_mobilnistju/2013-11-22-149 (дата звернення: 19.03.2018). – Назва з екрану.

15. Секційне засідання «Мобільність професорсько-викладацького складу та студентів в Україні. Переваги обміну ідеями та досвідом» // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні». – Дніпропетровськ, 2005.